

Grænseoverskridelser

En antologi, som skal henlede opmærksomheden på et udvalg af de konkrete muligheder for synliggørelse af kvinders historie, som rummes i arkiver og samlinger.

Adda Hilden og Grethe Ilsøe (red.): Veje at vandre. Bind 5 i udgivelsesrækken fra Kvindehistorie og kildemateriale. Roskilde Universitetsforlag 2003. 224 s. 198 kr.

Af Iris Rittenhofer

I 1990 satte en gruppe historikere sig for at dokumentere, at Danmarks arkiver er fyldt med materiale, hvis analyse ville kunne bidrage til at belyse kvinders liv og færden gennem historien. Indtil nu har dette fortsatte samarbejde ført til fem artikelsamlinger og to udstillinger. *Veje at vandre* er det femte bind i denne række, som skal henlede opmærksomheden på et udvalg af de konkrete muligheder, arkiver og samlinger rummer til synliggørelsen af kvinders historie. Gruppens erklærede formål er endda at bevise, at er man interesseret i at opsøge materiale for at belyse kvinders historie, så kan det altså findes. Gruppen skriver sig ind i, hvad jeg vil betegne med den ældre kvindehistorie-tradition. Metodisk og teoretisk set er bogen, som ikke rummer en kønshistorisk tilgang, således forældet. Om det skyldes, at de fleste bidragyderne tilhører den generation, som var med til i Danmark at stable kvindehistorisk forskning på benene, tør jeg ikke kunne sige.

Redaktørenes refleksion over de forskellige kvindeliv, der er i 'fattigdommens skruestik' og den tilsvarende 'overflodens hærskere af spildte muligheder', er således ikke endnu en historisk dokumentation af et helt køns karakteristiske elendighed. Det kan snarere føres tilbage til forfatterens valg af fokus. Det er ikke nyt, at kildemateriale aldrig taler for sig selv, men at det er forskerens valg, som er med til at bestemme, hvad vi kan få ud af det. Sammenligninger med mænd, som havde de samme sociale vilkår, foretages eksempelvis yderst sjældent.

Ikke desto mindre rummer antologien en række interessante bidrag. Tidsrammen strækker sig fra 1700-tallet til langt op i det 20. århundrede. Temarammen er 'grænseoverskridelser'. Grænseoverskridelser er et tema, som kan henlede tankegangen på nutidens dameblade, hvor det er et synonym for seksuelle aktiviteter. Meget forfriskende er temaet her ikke reduceret på denne måde,

seksualitet er et emne som slet ikke berøres. Bidragene beskæftiger sig med overskridelser af nationale, sociale og bevidsthedsmæssige skel.

Antologien begynder med et kort "Forord", som introducerer til kvindehistorikergruppens arbejde og udgivelser samt informerer om bogens tilblivelseshistorie. I en mere udførlig "Introduktion" finder jeg sammenfatninger af de enkelte artikler. Begge dele er forfattet af redaktørene Adda Hilden og Grethe Ilsøe.

Landegrænser

Antologien består af tre hoveddele. Første del "Over Grænser" omhandler overskridelsen af landegrænser. Her får læseren et indblik i indvandringens historie i det 18. og det 19. århundrede. Det kvindehistoriske perspektiv finder jeg her stærkt begrænsende. Grethe Ilsøe skriver i "At måtte forundes Indfødsret i Kongeriget Danmark" den kollektive biografi om 222 kvinder, som i de første 50 år efter junigrundloven i 1849 ansøgte om og opnåede dansk statsborgerskab; det svarer til ca. syv procent af det samlede antal tildelte statsborgerskaber.

Interessant er, at alle, bortset fra tre kvinder, kom fra det skandinaviske og det europæiske udland. Interessant er ligeledes at læse om motiverne for kvindernes ansøgninger om indfødsret; disse behøver imidlertid ikke at være kvindespecifikke, selvom de fremstilles på denne måde. Siden den samme information ikke gives om størstedelen af de succesfulde ansøgere, er et sammenligningsgrundlag ikke givet.

Således er informationen om, at den første ansøgning fra en kvinde kom i 1866, ikke i sig selv interessant, da den kun kan få betydning i relation til andre informationer, som læseren imidlertid ikke får: Hvor mange kvinder var for eksempel iblandt de 'fremmedfødte' i datidens Danmark, hvis antal mellem 1850 og 1880 var steget med 33.000? Hvor mange mennesker blev afvist og hvorfor? Hvor mange af dem – både mænd og kvinder - havde søgt efter flere årtiers hårdt arbejde i landet, og fordi de ellers frygtede en hård alderdom? Dermed mangler et grundlag for at udpege informationerne som karakteristiske for udlændinge, som er kvinder.

Ligeledes er interessant, at ansøgningsproceduren meget minder om den, der findes i dag. Flertallet af de kvinder, som fik indfødsret efter junigrundloven, havde lav social status. Ilsøe følger Friederike Sandmanns sag fra ansøgningen til optagelsen i den eksklusive klub 'Danmark' i året 1867 som den første kvinde, der nogensinde fik dansk indfødsret. Ved lov.

Birgit Løgstrup skriver i "Når kvinder krydser grænser" om fire etnisk ikke-danske kvinder i det danske landproletariat i 1800-tallet. Men de faktorer, som Løgstrup betegner som 'kønsspecifikke', såsom fødsler eller plejeanbringelser af børn, bandt ikke kun de udenlandske kvinder, men også de danske kvinder til deres tjenestesteder og socialgruppe og gav dem ikke mange chancer for at forbedre deres vilkår. Disse vilkår er ikke specifikke for udenlandske, her tyske, indvandrerkvinder, selvom indtrykket opstår. Også her fører kvindehistorie-perspektivet til blinde pletter; det indgår således ikke i analysen, at den ene kvindes svenske samlever faktisk selv er udlænding. De fire kvinders historier er historier om en integration i de fattige dele af det danske samfund. Løgstrup perspektiverer sit materiale med hjælp af Charles Tillys kategorier for indvandring samt socialvidenskabernes overordnede definitioner af integration og assimilation.

Uddannelse

I bogens anden del "Gennem Uddannelse" finder jeg tre bidrag om emnet professionalisering og dens konsekvenser for grupper af personer eller enkeltpersoners livshistorie. Denne del er ligeledes præget af et kvindehistorisk perspektiv. Adda Hilden beretter i "Grønland - Danmark, tur - retur" om et tidligt forsøg på gennem uddannelse at integrere 18 unge kvinder fra Grønland i det danske samfund. Denne fremstilling forekommer mig at være ukorrekt, siden det fra starten stod klart at kvinderne skulle uddannes for bagefter at kunne afhjælpe en stor mangel på sundhedsfagligt personale ved den grønlandske vestkyst.

Forsøget betegnes som mislykket, forstået således, at kun en af disse piger var i stand til at tage en fuld jordmodereksamen. Integration sættes her meget forenklet lig med gennemførelsen af en uddannelse, fejlslagen integration med uformåen til at bestå en eksamen. Det på trods af informationen om, at denne 'uformåen' delvist skyldtes, at man ikke havde ulejlighed sig med først at give kandidaterne tilstrækkelige kompetencer i undervisnings sproget - dansk.

Der var kun få i datiden, som kunne se det problematiske i at give analfabeter en teoretisk uddannelse. Det står mig derfor uklart, på hvilke kilder Hilden støtter sig, når hun skriver om kvindernes 'indgroede modvilje mod

kolonimagtens sprog'. Hvis der er tale om datidens opfattelse af den manglende succes, så savner jeg en analyse.

Denne opfattelse kunne tolkes i relation til, at kvinderne levede under elendige forhold, og at uddannelsen i det hele taget var dårligt tilrettelagt. Uklart står ligeledes, hvordan kvinderne blev udvalgt til uddannelsen, og hvordan de havde det med at være væk hjemmefra fra familie og venner. Hvorfor der skulle være tale om en 're'-integration i Grønland, når kvinderne som planlagt efter endt uddannelse vendte tilbage, er mig ligeledes en gåde.

Hvor det er vanskelig at spore kilder om de grønlandske jordmoderelever, så er der rigeligt med materiale om lærerinder i Danmark efter 1850. Hanne Rimmen Nielsen skriver om denne gruppe af kvinder som den første synlige gruppe af fagligt uddannede kvinder. Inspireret af den amerikanske historiker Margaret K. Nelson, som hævder, at lærerinder befandt sig i en konstant balancegang mellem integration og marginalitet, skriver Rimmen Nielsen i *'Grænseoverskridende roller - Danske landsbylærerinder i lokalssamfundet 1880 - 1950'* om lærerinder i de danske landsbyer.

De var marginale, fordi de som veluddannede og selverhvervende kvinder var undtagelserne. Deres omgivelser anerkendelse kunne de enten få som dygtige lærerinder, som vinder forældrenes agtelse, som ægtefælle til en lokal anerkendt person eller via deltagelse i lokalpolitik og - i nogle få tilfælde - i landspolitik. Anerkendelse opnåedes imidlertid især i socialt, kirkeligt eller kulturelt arbejde.

Ser jeg bort fra kvindehistorie-vinklen, så kunne jeg sidestille lærerinderne med andre veluddannede personer i landsbyerne; jeg mangler et overbevisende argument for, at disse kvinders marginalitet skulle være kønsspecifik. Ligeledes kunne jeg forvente, at det nok ikke gælder kun for landsbysamfundenes (veluddannede) kvinder, at deres aktiviteter og engagement for det meste ikke førte dem ind i landspolitik; det gjaldt nok heller ikke for flertallet af mændene, veluddannede eller ej.

Minna Kragelund skriver i sit bidrag "Hun banede vejen for mange andre - om forholdet mellem det moderne og højskolens håndarbejdsundervisning i 1930'erne" om sin personlige heltinde, Margrethe Christiansen, barn af et forstanderpar og gift med forstanderen på Grundtvigs Højskole i Hillerød. At betegne Christiansen som en 'førerskikkelse' virker noget gammeldags på mig. Kragelund koncentrerer sig om højskolens holdning til både kvinders læring og til kunstens rolle i undervisningen.

Mens det brændende spørgsmål i 1800-tallet var, om kunst passivt skulle kopieres, var det i 1900-tallet, om kunst skulle give inspiration til elevernes egen kreative udfoldelse. Forholdet mellem teorier og praksis diskuteres gennem

Christiansens indsats for at danne institutionen 'Højskolernes Håndarbejde'. Denne indsats tolker Kragelund som et vigtigt bidrag til kvindepensionering; hertil hører også Christiansens opfattelse af håndarbejdsundervisning som både tilhørende almen dannelse og som en styrkelse af medborgerskab.

Erkendelser

Bogens tredje del "Mod erkendelse" indeholder to bidrag, hvoraf den ene mangler forfatterens navn i indholdsfortegnelsen. Karen Hjorth har fundet materiale om en ejendommelig personkreds fra 1700-tallets *beau monde*. Især koncentrerer hun sig om Frederiksdals ejer, Lensgrevinde Sophie Hedwig Schulin. I en sen alder fik Schulin den korrespondance retur, som hun havde haft med sine brødre, og hvori hun havde underholdt dem med episoder og fortællinger fra tidens hof- og selskabsliv. I "Vejen gennem livet – en biografisk skitse af Sophie Hedevig Schulin 1753 – 1807" følger Hjorth Schulins sene beskæftigelse med hendes egne breve og hendes forsøg på via kommentarer at ændre på det lys, i hvilket hun måtte fremstå for efterverden.

Dette forsøg på at redigere sit eget liv tolkes, som om der under billedet af en livsglad og forlystelsessyg grevinde kom det sande skyggebillede af en person frem, som følte, at livet havde været hende imod, at hun var blevet dårligt behandlet.

Således tegner Hjorth billedet af en person, som havde mange talenter, og hvis liv bød på mange muligheder, som Hjorth mener ikke blev realiseret, fordi Schulins personlighed og konstante søgen efter egen identitet stod i vejen for hende.

Bogens sidste bidrag er skrevet af Else Hansen: "Når kvinder rejser ud for at komme hjem – kvindelejren på Femø 1971 – 1986". Hun undersøger nye organisations- og mødeformer, som blev afprøvet af 1970'ernes kvindebevægelse. Kvindelejren på Femø var en af dem. Lejren skulle give mulighed for, at kvinder kunne finde sammen om deres fælles interesser. Formålet var, at kvinder skulle erkende, at de havde fælles kvindevilkår. Metoderne var dannelse af basisgrupper, fortælling af livshistorier og runder. Else Hansen undersøger Kvindelejren på Femø og dens relation til både rødstrømpebevægelsen og Lesbisk Bevægelse, og til institutioner som Kulturministeriet og Femøs Ølejr-kontoret. Interessant er hendes konklusion, at materialet ikke giver grundlag for at støtte myterne om 1970'erne som mangfoldighedens tid i rødstrømpebevægelsen; bevægelsen var snarere præget af fragmentering og af ligegyldighed over for projekter, den enkelte ikke selv var involveret i.

Hvert enkelt bidrag indeholder en gennemgang af, hvor kilderne befinder sig, tilgængelige for alle, samt noter og en tilhørende litteraturliste. Bogen slutter med forfatterens kortbiografier.

Alle bidrag er velskrevne, læseværdige og interessante. Derfor er det en skam, at bogens forord og introduktion i bedste fald kan forstås som et ikke gennemtænkt forsøg på at skrive bogen ind i dele af den aktuelle offentlige debat om udlændinges integration, uddannelse og assimilation. Det er et mislykket forsøg på at give bogen en aktualitet og et anstrøg af at være relevant for nogle af nutidens mere fremtrædende samfundsdebatter. Men denne aktualitet opnår den i bedste fald, hvis jeg betragter introerne som endnu et ukvalificeret bidrag til en klichefyldt udlændingebate med nationalchauvinistiske tendenser, som i sit indhold, med sine grundholdninger og sine antagelser virker dybt forældet. Bidragsyderne har fortjent bedre.

Iris Rittenhofer er ph.d. i historie.